

Att inte spänna kärran framför hästen – precisering av Meads ”rollövertagande”

Lars-Erik Berg

Institutionen för teknik och samhälle, Högskolan i Skövde

Not to put the cart before the horse; clarification of Mead's "role taking"

George Herbert Mead's "role taking" is subject to many interpretations. Some dominant definitions restrict role taking to reflective people trying to understand each other and taking on each others' roles. Other definitions restrict role taking to the stage of a developed language. Against these two types of definitions I assert that Mead's concept is explanatory, not merely descriptive, functionally as well as existentially. It has a value also on elementary levels of human development, where man is socially similar to other primates. Swedish sociologists have contributed fruitfully to straighten the debate. My intention is to clarify it further, and to explicate my own interpretation. Basic role taking is a non-reflective activity going on in any place where living entities influence each other with gestures in similar ways. In human beings it gives rise to conscious discursive reflectivity, and it coincides phylogenetically and ontogenetically with development of language, rather than being created by it. Role taking emanates from breaking automatic responsivity. It introduces distance and reflectivity and results in conscious social behavior, rather than being produced by such. In this way, role taking is a major step in the development of intelligence on earth.

Key words: Role taking, emergent, distance, gestures, language, functional, existential

Bland samhälls- och beteendevetare som efter sin död fortsätter att förvirra, ställa frågor och utsättas för motstridiga tolkningar intar George Herbert Mead en framskjuten position. Han har stört ordningen genom att än kallas deterministisk rollteoretiker, än världsfrånvärd idealist. Än betraktas han som banbrytande i sin definition och hantering av begreppen "I" och "me" (Asplund 1969, Berg et al. 1975, Berg 1976, 1992, Trost och Levin 2004), än sägs han bringa sådan oordning i dessa begrepp att de är oanvändbara i vetenskapliga sammanhang (t.ex. Charon 1992).

Angående begreppet "medvetande" har Mead rönt liknande behandling. Dollard och Miller menar ([1945] 1953) att han inte hade en adekvat teori om vare sig medvetande eller jagmedvetande, medan andra sätter honom högt ifråga om både definitioner av begreppen och insikt om deras karaktär i fråga om medvetandets kvalitativa förändring av homo sapiens' intelligens och därmed begreppets potential gällande förståelse för mänsklig fylogenes och ontogenes¹. Hans definitioner av begreppet

1 Se t.ex. Morris introduktion i Meads *Mind, Self, and Society*, i fotnoterna förkortat till MSS 1969 [1934], Murphys introduktion i Mead 1972 [1938], Berg 1976, Joas 1997.

”medvetande” (och dess släkting ”rationalitet”) har kritiserats för dålig precision och avgränsning och för att det inte reder ut förhållandet mellan kognition och emotion (Damasio 2000 tar upp denna distinktion). Men enligt t.ex. Engdahl (2004, 2007), Berg 1992, 2007), och M. Berg (2007) utmärker sig i stället just Mead för att envist hävda emotionalitetens betydelse för mänsklig intelligens och dess utveckling i relation till kognition; Meads användning är fortfarande relevant i just klargörande syften, trots att modern forskning har nyanserat medvetandebegreppet därhän att man kan anse det oanvändbart pga. sin inklusivitet – om det inte avgränsas. Meads definition är grov men föredömligt kort och klar: Medvetande är att kunna förutsäga sina egna responser.²

I Sverige har på sistone publicerats flera avhandlingar som försöker ge tillskott till tolkningen av Mead (Westlund 2003, Engdahl 2004, Lundin, numera Thunman, 2004, Persson 2007, M. Berg 2008.). Därutöver finns många kortare artiklar (Carleheden 2007, Berg 2007 och 2008, Engdahl 2007, Lundin 2008, Olofsson 2008). Det finns en gemensam nämnare i dessa: Meads bidrag är på viktiga punkter inte uttömt.

För svenska Meadläsare intar Johan Asplund en särskild plats. Han har inspirerats av Mead i nästan allt han har skrivit. Han har fått svenska sociologer att läsa Mead med uppmärksamhet. Hans insats för symbolisk interaktionism saknar motstycke i svensk sociologi. Sin introduktion till Mead (1967) avslutade han med övertygelsen att Mead kommer att inspirera länge än. Han blev sannspådd. Genom de begrepp Mead uppfinner, använder och tvinnar ihop dialektiskt med varandra visar hans ansats på kravet på en helhetlig metod i analysen av mänskligt handlande.

Asplund (bl.a. 1969) visade i Sverige vägen för Meads användbarhet. Han startade 1960–70-talens ”mjukdatadebatt”. Han nyanserade den marxistiska tanken om att all vetenskap är förknippad med värdeomdömen bl.a. genom att introducera och avgränsa begreppsparat värdeneutralitet och värderingsrelevans. Debatten försiggick bl.a. i Sociologisk Forskning. Bland Asplunds senare skrifter är det särskilt två (1987 a och b) som har inspirerats av det specifika begreppet *rollövertagande* hos Mead. Asplund söker en ortodox avgränsning av det. Det är detta begrepp jag vill skärskåda i denna artikel. Asplunds användning (särskilt Asplund 1987 b) är god. Men den kan preciseras. Mitt syfte är att framföra kritik av rådande Mead-tolkningar och att avgränsa begreppet rollövertagande.

---

2 Denna typ av definition finns flerstädes i *MSS*, t.ex. kap. 16–17 i deras helhet, fotnoter 29–30 och sid. 112, 134. Mead är djupt förtrogen med begreppets mångtydighet (*MSS* kap. 5).

Det tömda begreppet ”rollövertagande”

”Rollövertagande” är fundamentalt på flera olika sätt men det har ofta förflackats och vantolkats, särskilt inom Meads egen diskurs, den amerikanska. De nämnda svenska författarna har oftast större intentionsdjup än standardverken från Amerika, som ibland förvandlar Mead till en stöttepelare i en traditionell, strukturfunktionalistisk syn på förhållandet mellan individ och samhälle: människor övertar varandras roller. De blir då (som) de personer de spelar – på ett oproblematiskt sätt, även om deras ”I” kan mopsa sig ibland – och de kommer att uppfatta sig själva med de perspektiv från andra som dessa använder. Rollövertagandet verkar också som ett i det stora hela avsiktligt och överlagt företag. Människor rollövertar varandra *för att* något: förstå, samtala, argumentera, bli vänner, bli fiender. Det förekommer också att rollövertagandet ekvivaleras med fenomen som (terapeutisk) empati.³ Dessa tolkningar vänder upp och ner på begreppet. Rollövertagandeförmågan på avancerad och avsiktlig nivå framstår här som given eller axiomatisk och skiljer sig inte från vanlig rollteori. För Mead är denna förmåga att överta roller tvärtom djupt problematisk och den tarvar analys på olika nivåer för att förstås. Rollövertagandet är i hans händer en process som börjar på omedveten och helt primitiv ”animalisk” nivå. Det är där det har sin viktigaste förklarande kraft.

I amerikanska tolkningar av Mead skriver man som om Mead med begreppet åsyftade ”roll” i modern sociologisk mening. Det är historiskt knappast möjligt, eftersom han använde det från början av 1900-talet och eftersom Ralph Linton avgränsade begreppets moderna användning år 1936. Nedan nämnd artikel av Sheldon Stryker, som har ”auktoriserats” genom mångfaldig publicering, t.ex. i en klassisk antologi av Arnold Rose (1964) är exempel, liksom Rose’s egen Meadtolkning i samma arbete. Säkert beror många av dessa brister på sammanblandning av Meads rollbegrepp – med samma vida och vaga betydelse som ”attitude” och ”gesture” – med det senare ”strukturella” rollbegreppet i Lintons tradition (Månson, kap. 5 i Berg m.fl 1975).

Fler än jag ger lågt betyg åt dessa amerikanska uttolkningar. Joas (1997) har en liknande uppfattning, och den kan skönjas i flera skrifter av Asplund. Liknande kritik träffar också texter av Shalin (1993) och Shalin, Lewis och Habermas i Aboulafia (1991).⁴ Också Björn Eriksson (2007: 170 ff) har tagit upp rollbegreppets ställning hos Mead och interaktionisterna. Även Eriksson begränsar sig till den medvetna nivån. Men enligt min läsning missuppfattar han i samband med detta Asplunds intentioner med rollövertagande och ”elementär socialitet”. Heidegren (2009) refererar (utan kritik) till Honneth som gör en grövre misstolkning av samma slag. Varken Eriksson eller Heidegren åsyftar primärt att utveckla och precisera Mead, varför det

---

3 Jag skulle kunna hänvisa till en stor mängd introduktionsböcker i socialpsykologi, men även till mer ambitiösa framställningar om Mead själv. Källorna är för många; jag hänvisar därför endast i enskilda fall.

4 För en koncentrerad analys av rollbegreppets tidiga användning i sociologin, se Olofsson (2008).

blir fel att kritisera dem. Men missuppfattningar kan fortplantas genom brist på kritik. I Erikssons fruktbara egna innovation kring begreppen företrädare/ställföreträdare finns också en tendens som inte återförs på Mead men som har god släktskap med denne.

Nivåer av rollövertagande

Linton lär ha utkristalliserat rollbegreppet för att förstå de situationer han som socialantropolog stötte på. Han kodade in sina personers handlingar i rollsystem som han försökte urskilja mönster i. Begreppet roll håller sig här på en strukturell ytnivå som egentligen föga berör det som Mead främst åsyftade, men där Meads begrepp ändå har relevans för att förstå hur människor alls kommer i intelligent kontakt med varandra. Hundens morrande är ett fenomen som visserligen visar hundens sinnesstämning, men som också – och det är här Mead bidrar – etablerar en elementär social struktur och ordning i flocken. Flockinstinkt *i sig* åstadkommer inte social ordning i flocken. Det är i sitt *uttryck* den får effekt. Morrandet är ett expressivt uttryck utan medvetna avsikter att skrämmas eller att tala om något specifikt för flockmedlemmarna. I sin skenbara enkelhet har denna expressivitet haft oerhörda konsekvenser för intelligensens utveckling på jorden. Hunden lockar fram responser hos flocken, men lockar också fram samma respons (förstärkt) hos sig själv. Detta är Meads definition av rollövertagande (*Mind, Self, and Society del I och II*, flerstädes) och det är den nivå där Mead börjar sin analys av mänsklig medveten intelligens – som en *produkt av rollövertagande*, inte som dess *förutsättning*.

Under den lintoniska nivån har vi den nivå av tagande av den andres perspektiv som Mead själv ofta uppehåller sig vid. Det enklaste exemplet på sådant rollövertagande är ett vanligt samtal, där ena parten hela tiden anpassar sina egna inlägg till vad den andre nyss sagt. Detta sker till stor del spontant. De samtalande agerar inte *för att* något. Den situation när man verkligen försöker sätta sig in i någons tanke för att förstå på djupet något man inte tidigare har ägnat uppmärksamhet åt är strängt taget ett undantagsfall i mänskligt umgänge. Ett vanligt samtal är något som flyter på av sig självt. Den enes ord triggas den andre till svar även om föga finns att besvara.

En kumulerande verkan uppnås när vi betraktar rollbegreppet så. Användningen av det blir här genast mycket mer inkluderande än föreställningen om olika sociala roller. När jag talar med min fru, så är det inte enbart som rollinnehavare ("man" eller "make") jag gör det, utan som människa i subjektiv och existentiell bemärkelse. Det öppnar vägen för att inte hålla sig på bara en lintoniskt strukturell nivå, utan också på en subjektiv, där fenomenologisk analys är den relevanta metoden.

Detta rollövertagande löper nästan automatiskt, icke-reflexivt, oavsiktligt även hos människor som utvecklat medvetande och självmedvetande. Detta är en väsentlig användning av begreppet – men bara en av flera. Det svarar ganska väl mot begreppet "elementär social responsivitet" (Asplund 1987 a, del I, 1987 b). Hos Mead uttrycks det oftast så här: Vissa gester har en tendens att spontant, oavsiktligt, locka fram liknande respons hos givare och mottagare. En hel del av den amerikanska litteraturen

berör inte denna nivå utan håller sig helt på den avsiktliga, ”synliga” ytnivån.

Mead använde ”attitydtagande” omväxlande med rollövertagande. Men även attitydbegreppet är belastat av sekellång definitionsverksamhet inom sociologi och socialpsykologi. ”Perspektivtagande” är ett alternativ (Värnlund i Berg m.fl. 1975, kap 2, Berg 1992, 2006, 2008, Vaage 1995). De svenska uttolkares goda analyser som jag nedan nämner håller sig på denna andra nivå också. Men under den finns ytterligare nivåer hos Mead, som måste beaktas för att man ska få grepp om hans system. De lyser ofta med sin frånvaro i tolkningarna. Man börjar alltså några steg upp på stegen, och förvanskar då begreppets status, omfång och förklaringsvärde.

Fyra förhållanden vill jag sammanfatta innan jag går in på min egen analys.

1) Begreppet rollövertagande har en vidare och mer inklusiv syftning hos Mead än det har hos många av hans uttolkare. Det är hos Mead ett explanans på en grundläggande nivå som syftar på den diskursiva, reflekterande intelligensens evolution ur äldre intelligensformer. Begreppet bör ges en darwinsk mening: Evolutionen ger upphov till nya typer av intelligent beteende som tjänar ”the survival of the fittest”. Rollövertagandet är en central del i en sådan utveckling, och dess elementära former för homo sapiens’ del gav upphov till hennes allra första framträdande som språklig varelse. Under den nivån finns ytterligare andra sociala beteendemönster hos många fler arter, som förebådar människans utveckling genom att innehålla ett eller flera av de biologiska fundament som rollövertagandet bygger på. Kanariefågeln kvitter utgör en stimulus för den andra fågeln att utföra samma kvittersekvens. Även detta kallar Mead rollövertagande.

2) Den förutsättning (utöver hjärnans neurologiska kapacitet att processa information) som Mead själv upprepade gånger diskuterar är den mänskliga röstapparatens utveckling. En annan, som han tar upp mer fragmentariskt, är handens utveckling. Inte bara med psyket ägnar vi oss åt rollövertagande. Vi gör det också med handen. En analys av sådan kroppslig social responsivitet finns i Lindblom 2007.⁵ Röst och hand ger människan *distans* som den väsentligaste komponenten i rollövertagande: Genom den andres röst hör vi på avstånd oss själva låta. Genom handens känslighet och greppförmåga etablerar vi distans till maten, till den andres och den egna kroppen, till allt vi rör vid. Primater har handens distanseringsförmåga, valarna har röstens; människan har bådadera.

3) Teorin om rollövertagandet och dess varianter får ett på mikroplanet revolutionerande antal konsekvenser för många sociala förhållanden, däribland ideologier och pedagogiska modeller för att fostra barn. Med detta vill jag säga att begreppsanalysen inte är ett akademiskt hårklyveri. ”Rollövertagande” är centralt i en analys som syftar till att förstå villkoren för mänsklig tillvaro som socialt och psykiskt reflexivt intelligent beteende över huvud taget. Det är därför av vikt att förstå begreppets karaktär. Mead preciserade det inte tillräckligt.

4) Fastän han använde sig av andras evidens snarare än egna primärdata, ville

---

5 I Westlund (2003) finns djupgående analyser av kroppsligt perspektivtagande i ett meadskt perspektiv.

Mead ha vetenskapligt fundament för sitt perspektiv. Han var i sin metodik en det radikala tvivlets Descartes; han betvivlade och analyserade ner psykologin om intelligensens natur så långt han kunde (Berg 1976 kap. 1, Vaage 1995). Han överskred cartesianska uppfattningar om medvetandet på ett sätt som vi nog ännu inte är mogna att ta emot. Meads dialektiska teser är motsatsen till Descartes dualistiska motsvarigheter. Det medvetna psyket är ett resultat av rollövertaganden i en fysisk värld. Det föds i den sorts blockering (eller motstånd) som sker när Ego tar emot Alters respons på Egos gester.

Kognitionsforskare betraktar ofta subjektets medvetande om sig självt som intelligent handlande som en förutsättning för reflekterande intelligens (t.ex. Gärdenfors 2000, Lindblom 2007; de Waahl 2001). *Planering* förutsätter förmåga att *reflexivt* greppa ett *temporalt spektrum*, vilket är ett viktigt steg i intelligensens evolution (Osvath 2008). Både att varsebli sig själv och att planera kan utföras endast av en aktör som ser sig själv som just *aktör*. Ergo: Medvetande står i direkt relation till *jag*medvetande. Det insåg Mead, men för honom var det språklig kommunikation som gav subjektet förmågan; endast genom kommunikation kan subjektet se sig själv som sitt eget objekt (Berg 1992 kap. 3). Kognitionsforskarna är sparsamma med orsaksbedömningar, men neuroforskare uttalar sig ibland tvärsäkert. I Sverige uttalar t.ex. både Stefan Einhorn (2005) och Martin Ingvar⁶ att de nämnda förmågorna (reflexionsförmåga och jagmedvetande) utgör kapaciteter inom hjärnsystemet; endast biologisk förklaring behövs för att förstå dem. De framställs därvid utan notis av det grundläggande hos Mead: kapaciteterna uppstår (givet det komplexa neurologiska systemet hos homo sapiens) genom rollövertagande; socialitet är ett nödvändigt villkor för reflexivt tänkande.

Till yttermera visso framställs i dagens biologiska psykologi inte bara intelligensen utan även de basala dragen i mänsklig socialitet ofta nog som (endast) inbyggda i hjärnan eller biokemin (t.ex. i spegelneuroner i kombination med hormoner/signalsubstanser), snarare än utvecklade i samspel med omvärlden. Socialiteten per se reduceras alltså även den till en biologisk faktor. Meads begrepp om rollövertagande innebär den omvända ståndpunkten: Socialiteten är en egen kraft, som kräver den komplexa mänskliga biologin som en av sina förutsättningar. T.ex. överensstämmer Meads tes om de vokala gesternas förmåga att framkalla liknande respons hos deltagande organismer med de spegelneuron forskningen nyligen funnit, men Meads tes bygger på den dynamik som sociala relationer mellan organismer skapar. Meads insats har knappast uppmärksamats, att döma av att vissa av hans fynd idag framställs som nyheter, men utan någon referens till honom. Hans syfte är förklara hur och varför den reflexiva formen av intelligens skapas under evolutionen, och vilka konsekvenser den har. Härvid klarar han sig inte med bara biologiska fakta utan han behöver socialitet, särskilt den form han kallar rollövertagande.

---

⁶ Båda har framträtt flitigt i TV, t.ex. F. Lindströms "Vad är en människa" och andra program under 2008–9.

Exegetisk exkurs – författarens positionsbestämning

En sammanfattande avgränsning, byggd på min helhetsuppfattning av Meads användning av begreppet rollövertagande snarare än på enstaka yttranden, är denna: Rollövertagande är hos Mead ett förklarande begrepp. Det är rollövertagandet som förklarar hur *mening* uppkommer – emergerar – ur sådan elementär konversation med gester där individer påverkar varandra på liknande sätt som de påverkar sig själva. Rollövertagandet är också initialt oberoende av individers vilja och medvetande. Det snarare skapar medvetande än är dess resultat. Rollövertagande försiggår varhelst det finns varelser som påverkar varandra på liknande sätt med sina spontana expressiva kapaciteter. Mening är i sin tur byggstenar för *medvetande*. Och detta är i nästa steg basen för den därigenom rationella mänskliga individens orientering i tillvaron.

Vi får formeln: Rollövertagande ger mening som i sin tur ger medvetande (och i kommande utveckling jagmedvetande, personlighet och många andra av psykologins basala begrepp.)

I viss ovan nämnd amerikansk Meadtolkning, (t.ex. Charon a.a. och Stryker 1964) är det ofta nog tvärtom så att människor använder medvetandet för att kunna ta över varandras roller. Sådana uttolkare har spänt kärran framför hästen – eller ställt Mead på huvudet, för att alludera på Marx' uppfattning om Hegel. Alltså formeln: Medvetande ger mening som i sin tur ger rollövertagande (på medveten och avsiktlig nivå, som hos Stryker.)

Mening är inte abstrakt utan konkret, ingraverad i en social situation. Den finns inte i subjektet eller objektet, utan i relationen mellan dem; den är från början ("incipiently") *funktionell* (och omedveten) snarare än *existentiell* (och medveten). Exempel kan vara hundens hantering av ett köttben. Mening antar medveten karaktär för Ego först när Alter reagerar på Egos funktionella relation till objektet på sådant sätt att liknande responser kontinuerligt utlöses hos båda parter. (Mead säger ofta att Alters svar på Egos gester *är* den mening som de har *för* Ego. Men detta förutsätter att meningen inte bara *finns* (som funktion mellan subjekt och objekt) utan också *varseblis* i sitt sammanhang av subjekten: Alter uppmärksammar Ego på att Ego utför en meningsfull handling. Dessförinnan finns inte meningen för Ego, vilken således kan sägas sakna "mening" eller vara "medvetlös" gentemot sitt objekt. Husdjur ger exempel på hur beteende är intelligent i betydelsen ändamålsenligt och funktionellt utan att vara uttryck för medvetet rationellt tänkande. Deras intelligens befinner sig därför i en annan domän än den mänskliga.⁷

Jag har urskilt några steg i den komplexa utvecklingen av rollövertagande. Komplexiteten ökar när vi konstaterar relationen till andra fenomen som Mead också kallar rollövertagande, utan att själv analysera kvalitativt olika typer. Det finns rollövertaganden på olika nivåer. De mer elementära genererar mening hos objekt, subjekt

---

7 Detta är inte det samma som att rangordna intelligensens former som "överlägsna – underlägsna" eller "högre utvecklade". Hunden är givetvis mycket mer intelligent än människan – inom sin domän.

och situation, och när andra individers responser finns med i spelet, så genereras medvetande om denna mening. Det sociala rollövertagandets evolution börjar på den nivå där kanariefåglar stimulerar varandra till härmning av varandras läten, och kröns kanske av skådespelandets konstform. Däremellan finns många steg.⁸

Få uttolkningar av Mead problematiserar mångtydigheten hos begreppen mening och rollövertagande. Bland de mer ansvarfulla uttolkarna ska först Hans Joas nämnas, hans lärofader Habermas, och vissa amerikanska, som Gary Cook och David Miller och som Sheldon Stryker i sina senare framställningar. Men jag menar att det mest centrala om rollövertagandets nivåer och deras relation till mening och medvetande inte har tagits upp med omsorg, ej ens av Joas.

I Sverige har Jan Trost och Irene Levin gett saken visst utrymme. De ger omsorgsfullt utvalda citat som är centrala för att förstå meningsbegreppet hos Mead (Trost & Levin 2004: 109–117). Men noggrann läsning ger vid handen att de inte analyserar rollövertagandet med hjälp av meningsbegreppet eller omvänt. Den individ som exemplifierar deras egen framställning av meningsbegreppet är en vuxen och medveten individ. Den meadska grunden saknas: mening är en *emergent* kvalitet hos en konkret handling, den uppkommer i medvetet skick genom rollövertagande där Alter besvarar Egos responser mot ett objekt. Processen resulterar i medvetande om objektet och dess funktion.

Hos Trost & Levin blir helhetsintrycket snarare att individen använder sitt medvetande och sin avsikt för att definiera situationen och därigenom åstadkomma resultat. Den interaktionistiska poäng som finns kvar är då att detta är möjligt endast om subjektet kan få den andre att anta definitionen. Meads grundpoäng ligger på en helt annan nivå.

Habermas' Meadtolkning, som återfinns på många ställen i hans produktion i olika varianter, tas upp av Mikael Carleheden (2006: 76), som ringar in Habermas' position. Han skriver: "Bara inom ramen för ett *gemensamt* språk kan Ego och Alter förstå gester på samma sätt. Först då är det möjligt att 'den ena organismen inverkar på sig själv på samma sätt som på den andre och lär sig därmed att varsebli sig själv precis så som han blir varsebliven som ett socialt objekt ur den andres perspektiv' (Habermas 1988: 215 f)."

Perspektivtagande (läs rollövertagande eller attitydtagande) är då möjligt först genom ett gemensamt språk. Detta är åter att spänna kärran framför hästen.⁹ Jag har stor respekt för Habermas, men sett utifrån Meads faktiska uttalanden är hans tolkning inte non-sense utan anti-sense.

Nyligen har i Sverige C. G. Heidegren (2009:16–18) inkluderat en kortnotis om

---

8 De viktigaste texterna om mening i mitt "totalintryck" av Mead har varit delarna I och II i MSS, varibland givetvis kapitlet 11 "Meaning" är centralt. Jag vill också med eftertryck nämna essän *Stages in the Act*, i "The Philosophy of the Act", liksom vissa essäer i Recks (1981) antologi av Mead-texter.

9 Carleheden tar inte ställning till Habermas. Hans artikel är inspirerande för en Meadtolkare. Min egen fragmentariska Habermasläsning överensstämmer med Carlehedens, vilken jag använder som auktoritet.

Mead i Habermas anda, där rollövertagandet beskrivs som om det uteslutande handlar om färdigsocialiserade människors försök att förstå varandra, och det blir till en kritik av Mead att folk ofta tycks missförstå varandra. Denna uppfattning hos Habermas behöver inte tillbakavisas; den har inget med Mead att göra.

Heidegrens text fortsätter att engagera. Han kommer strax över till Axel Honneth som enligt Heidegren har förhållit sig till Meads "I" och "me" på ett kritiskt sätt som vidareför lärofadern Habermas' Mead-läsning. Honneth behandlar begreppen på ungefär samma sätt som jag vill kritisera Giddens (1997: 67 och flerstädes) för. Det ser för mina ögon ut som att Habermas, Honneth och Giddens enligt dessa källor gör grovt vanställande tolkningar av Meads begrepp rollövertagande och "I" och "me". De senare blir till språkliga skiftningar som barnet lär sig på något mysteriöst sätt. För Mead är "I" och "me" i första hand resultatet av konkreta rollövertaganden som barnet gör med andra, medan orden och språket är vuxnas etiketter på mer elementära och grundläggande fysiska handlingar.

Jag tror mig ha liknande tolkning av detta som Olofsson (2008) har. Han menar att såväl mening som "I" och "me" är resultat av konkreta rollövertaganden. Detta förklarar honom och mig med också Engdahl och Lundin, till vilka jag ska återkomma. Men först en summering av min positionsbestämning.

Meningens trefaldiga enhet

Vad är nu rollövertagande, alternativt perspektiv- eller attitydtagande? Jag vill formulera det i en trefaldig "konjunktion" som expliceras i resten av artikeln.

Rollövertagandet handlar om skapande av mening. Mening finns i objektiv bemärkelse redan på plats före människans befolkande av jorden, nämligen som en funktionalitet mellan olika subjekt och agerande varelser. Detta är grundläggande för inte bara Mead utan för pragmatismen som perspektiv. När en ko äter gräs blir det omvandlat till näring för kon, och detta är *funktionellt* meningsfullt. Men Meads teori om mening handlar främst om hur mening blir medveten för aktörerna. Den händelsen är *social* och resulterar i *subjektiv* upplevelse av mening, en *existentiell* mening. Eftersom den är social är subjektiviteten alltså att återföra på *intersubjektivitet*. Den senare föregår och skapar den förra.

Hur är det då beskaffat med socialiteten i denna situation? Det är navet i Meads sociopsykologi som jag här är ute efter, och jag tror mig ha en rimlig formulering av den:

Mening som medveten upplevelse uppstår när Alter och Ego sammanstöter med varandra samtidigt i samma situation med liknande gester som riktas mot samma objekt. Alltså: Minst två individer med: samma gester samtidigt i relation till samma objekt. När Alter reagerar på Egos gester mot objektet med samma gester som Ego själv nyss hade, och när detta sker i samma sammanhang, dvs då Alter bryter in i Egos automatiserade gester produceras en upplevelse av *mening* för Ego (och i andra hand för Alter). Alters respons på Egos gest etablerar en *distans* mellan Ego, gesten och objektet, så att alla tre varseblivs som delar i en situation med sammanhängande komponenter.

Detta ska fördjupas i nästa avsnitt. Först ska jag peka på likheter mellan några ut-

vecklingspsykologer och Mead. Vygotsky ligger nära i flera hänseenden (Berg m.fl. 1975: kap. 3, Berg 1976: kap.4). Också begreppen "mediated activity" (Vygotsky 1979: 54) och "proximal utvecklingszon" (Dysthe 2003, flerstädes) är lämpliga referenser. Alters röst blir en förmedling mellan barnet Ego och dess gester; Alters respons skapar medveten mening för Ego. Släktskap finns också med Piagets många analyser av optimala frustrationer som fungerar som en utmaning, med skapandet av en *reflexiv attityd* mot objektet. Piaget gör dock inte en systematisk analys av Alters betydelse för utmaningen (Berg 1976: kap. 4). Slutligen finns även i psykodynamisk utvecklingsteori tanken att "växelverkan mellan tillfredsställelse och *frustration* skall uppfattas som ett nödvändigt *spänningsfält*. Utan detta är det ingen utveckling" (Jerglang 1986: 103, min kursivering).

Rollövertagandets första konsekvens: distans och mening

Jag har gett min bestämning av begreppet rollövertagande hos Mead. Det har delvis skett genom att ta avstånd från tolkningar som begränsar sig till medveten nivå. Nu går jag vidare genom att i stället ansluta mig till, och vidareutveckla, vissa andra. Jag börjar med en utförlig sociologisk ansats i Sverige: Elin Lundin (numera Thunman) skrev sin avhandling om bl.a. Mead och hon sammanfattar i artikeln "Motståndets betydelse" (Lundin 2008: 58): "En förutsättning för att vi kan kommunicera med hjälp av signifikanta symboler är vår grundläggande tendens att identifiera oss med den andres perspektiv. Rollövertagandet /.../ innebär att individen läser av samspeletpartnerens gester samt att gesterna har en tendens att framkalla samma respons hos båda, implicit hos den som utför gesten och explicit hos den som gesten riktas mot." Lundin fortsätter med att lyfta fram Emma Engdahls intresse för den "funktionella identifikationen" (Lundin 2008: 58–59): "Vad som är utmärkande för den mänskliga /.../ biologiska organismen inom akten är att den har förmågan att kommunicera på sätt som innefattar den andres deltagande, framträdandet av den andre i självet, eller funktionell identifikation med den andre."

En varelse med en sådan tendens framträder som en färdigutvecklad människa. Vi tycks då åter stå vid att "spänna kärran framför hästen". Men Lundin antyder, om än vagt, också det stadium i utvecklingen av signifikanta symboler som *föregår* "en tendens att identifiera oss med den andres perspektiv." Lundin är klar över den tes om meningens uppkomst som jag placerar i rampljuset: "Ett centralt antagande hos Mead är att det är först genom gestens respons och återrespons som den får en specifik, gemensam mening (jfr Mead [1910] 1981)" (a.a. sid. 59).

Engdahls betoning av att de grundläggande rollövertagandena är "funktionella" (i meningen beteendemässiga, snarare än "existentiella", dvs psykiskt upplevda i en "personlig" bemärkelse) är också på sin plats. Hon trycker hårt på detta flerstädes i sin avhandling (2004; särskilt kapitel 6). Hon visar därmed bl.a. att det avancerade, "mogna" rollövertagandet inte är en kapacitet som är inbyggd i människan, utan utvecklas ur mer elementärt beteende. Hon avviker markant från t.ex. Habermas och Honneth enligt tidigare diskussion. Detta är goda poänger hos Engdahl.

Det är svårt att vara språkligt på sin vakt när man ska analysera förhållanden som utvecklas från omedveten, primitiv nivå till avancerad, reflekterande nivå. Jag har citerat Lundin och Engdahl med formuleringar på ställen där de kan tolkas "fel", men samtidigt har jag visat på bådas medvetenhet om problematiken. Utan att kritisera dem vill jag använda min egen tes om "meningens trefaldighet" för att fördjupa och precisera den skarpa analys som finns hos dem båda.¹⁰

Att Meads analys börjar på en elementär nivå belyses tydligt i de introducerande essäerna i *Mind, Self, and Society*. Dessa handlar lika mycket om kanariefåglar, hundar och lejon som om människor; djuren blir intressanta för socialpsykologen Mead. Lundin (2008) lyfter också fram *The Philosophy of the Act* (Mead 1938), som går på djupet i hänseenden som jag efterlyser, bl.a. jämförelsen mellan rollövertagande och andra aspekter av intelligenskillnader mellan djur och människor. Detta ämne har ju under de senaste decennierna seglat upp som en stor fråga, framför allt genom primatforskningen.¹¹ Många djurarter bedriver elementärt, "incipient", rollövertagande i dess allra första och outvecklade stadier.

Basen för allt rollövertagande är den situation där det finns stimuli som påverkar sändare och mottagare på samma sätt, säger Mead på oräkneliga ställen. Jag vill korrigera honom: på *liknande*, men *inte identiskt samma* sätt. Skillnaden mellan "liknande" och "identiskt" har stora konsekvenser för hans teori. Homo sapiens' förmåga till varierad vokalisation förser sina utövare med ett unikt övermått av dessa situationer. Mead vill beteckna detta som ett av de resultat av evolutionen som fått de största konsekvenserna (Mead 1969, del I och Strauss 1977).

Kanariefågeln saknar vissa förutsättningar för att kunna vidareutveckla rollövertagandet genom att stimulera sin partner till att avge samma stimuli som den själv. Människan har dem: De neurologiska (att koordinera och processa komplexa stimuli), de anatomiska (som medger bl.a. den enorma differentieringen av stämbandens funktion)¹² samt den mänskliga handens verktygsegenskap. (Jag har utvecklat detta under rubriken Imitation i del II i Berg 1976.)

Handens djupgående sociala funktion är underskattad t o m av Mead själv. Den är en "social facilitator" genom att *förmedla* yttervärlden till oss. Med ögats hjälp tillåter oss handen det mest basala i Meads begrepp om socialitet: att funktionellt vara på två ställen samtidigt: Min *varseblivning* av det objekt jag hanterar finns vid ögonen, men *hanteringen* av objektet finns i händernas ändamålsenliga och differentierade mani-

---

10 Särskilt Engdahl ger sig in i begreppsanalys av avancerat slag. Komplexiteten hos Mead framstår där tydligt.

11 Inte minst den första essän i Mead 1938, "Stages in the Act", borde studeras av alla intressenter i frågan om skillnaden mellan mänsklig och djurisk intelligens.

12 Förutom det nämnda har människan också känslan för rytm och melodik. De uppmärksammas som grund för musikupplevelsen, men i mina ögon ingår båda också i rollövertagandets grundrepertoar genom att locka fram liknande responser från flera deltagare. De har alltså samma funktion som Meads vokala gester, och de är båda typiska för homo sapiens. Det gör dem specifika. De bör undersökas ur socialpsykologisk synvinkel, ej endast musikalisk. För en analys av dem som rollövertagande, se Reinholdsson 1998.

pulation. På detta sätt kan man sägas vara på två ställen eller utöva två funktioner samtidigt, redan med bara handen som instrument. Detta kan underkastas en fruktbar analys utifrån Meads essä "Stages in the Act".

Mead urskiljer två tidiga stadier av en handling som han kallar "perception" och "impuls" och ett tredje med benämningen "manipulation" (bokstavligen översatt: "handdragning"). Dessa tre stadier i handlingens utveckling knyts samman i ett fjärde: "consummation". Reflektionsförmågans funktionella bas ligger i just denna integration (Berg 1992, 2008). Handen har en viktig funktion i detta förlopp, men framför allt är det Alters "avbrott" i Egos handlingskedja som genererar förmågan att reflektera över handlingen i dess helhet. Det är detta senare som Lundin – med en annan infallsvinkel – är på det klara med. Det är ett viktigt steg framåt. Men Lundin talar mest om objektets motstånd, jag talar om Alters gest som inskjutet objekt i Egos beteendekedja. Alter "intervenerar". Mead talar om båda dessa processer.

Handen ger oss fundamenta i förmågan att *distansera* sig (di-stans = stående på två ställen), nödvändig för reflekterande intelligens. Men handens fysiska funktionalitet räcker inte till. Hos den människa som genom interaktion utvecklats till ett språkligt, jagmedvetet stadium har vi också handens direkt socialt interaktiva funktion. Handens gest fungerar som ett språk, och lyfter därmed fram möjligheten för existentiell identifikation. Vi gestikulerar med händerna på ett sätt som fyller alla kvalifikationer för att bedömas vara ett språkligt handlande. Ta ceremonin att skaka hand när man möts. Inte ett ord behöver sägas. Handen och blicken säger allt, därför att de har "socialiserats" in i språkets gemensamhetsuniversum. Händernas möte kan på en sekund gripa in i två långa livsöden. Vilken associationsvärld får vi av att betrakta Michelangelos målning i Sixtinska kapellet, där Guds hand (nästan) vidrör Adams? Ett skenbart enkelt motiv lockar fram associationsfält av enorm komplexitet från årtusenden av kulturell utveckling.

Handens basala sociala betydelse har belysts av Lasse Berg (2007): Människans utan tvekan viktigaste uppfinning är *hand*-väskan. Den gav möjlighet att föra med sig större mängd föda från markerna till lägret. Berg säger att människan uppfann handväskan. I Meads efterföljd vill jag genmäla att handen och handväskan snarare uppfann (den rationella) människan. Det skedde genom den proto-socialitet som handen skänker oss, förmågan till fysisk di-stans, ett förstadium till symboliseringsförmågan, som förutsätter att vi kan vara både i vårt eget språkliga tecken och i det, med de Saussures begrepp, betecknade objektet.

Rollövertagandets nästa konsekvens; från signaler över signifikanta symboler till språk

Primatforskningen diskuterar schimpansens och människans fysiska teckenspråk som om de vore samma fenomen. Det är osäkert. Vad som däremot är säkert är att man bör göra skillnad mellan kommunikation genom vokala signaler/stimuli ("vokala gester") och kommunikation genom symboler ("signifikanta symboler"). De förra är en större grupp än de senare; endast vissa gester kan bli signifikanta symboler. De förra

är grunden för den evolution som föder fram de senare. Men många uttolkare gör sin Mead-tolkning som om homo sapiens som art befinner sig på den senare nivån med ett genetiskt inbyggt språkmedvetande. Det är inte bara feltolkning; det är teoretisk våldtäkt. Det är också att förvandla Mead till en museal kuriositet, som inte har någonting att säga oss idag.

Det ser i ljuset av dagens primatforskning ut som om många högre däggdjur är på väg att utveckla språk. De är själva ovetande om detta – ända tills de redan har utvecklat det. Ty medvetandet är ett resultat av det begynnande språkets distanstagande, snarare än en förutsättning. Mead kan tillföra dagens primatforskning mycket.

Jag menar att utvecklingen går från stadiet av gester med kommunikativ signalfunktion (som Meads hundslagsmål) över stadiet med (omedveten) kommunikation och uppfattandet av den, vidare över stadiet med *gester som påverkar sändare och mottagare på liknande sätt* (rollövertagandets enklaste form), med nästa stadium som mening (och dess subjektiva motsvarighet i människan, medvetandet och dess objekt) och med nästa stadium som signifikanta symboler för att som sista stadium nå språket som helt meningssystem.

De tre sista stadierna är inte helt åtskilda utan överlappande som vore de sidor av varandra. ”Mening” är ett annat ord för ”signifikant symbol”; det betecknar den osynliga eller ”inre” delen av den signifikanta symbolen. Mening är innehållet, symbolen är formen. Tillsammans genererar de språket.

Förloppet kan beskrivas på annat vis: Medvetande om ”mening” uppträder (emigerar), eller evolverar. Det händer när Ego mottar Alters svar på Egos gest, givet att gesten kan framlocka liknande respons hos båda. En enkel illustration: När en schimpans i flocken skriker av ångest inför ett anfallande lejon, så påverkas inte bara andra medlemmar i flocken, utan även den skrikande själv. Skriket upprepas strax av många individer, och det påverkar alla på liknande sätt. Flocken tar varandras attityd. *Stimulus är liknande och responsen blir liknande*. Men när en hund drar upp tänderna inför en rivaliserande hund, så *känner* den första, men den andra hunden *ser* gesten. Det är *olika stimuli* för sändare och mottagare (Berg m.fl 1975 kap. 3, Berg 1976 del 1 och 2).

Argumentet hos Mead bör spjälkas upp i tre:

- a Vokala stimuli har egenskapen att *stimulera* sändare och mottagare på liknande sätt.
- b När mottagaren *responderar* på gesten på liknande sätt, och när detta varseblis av sändaren, uppstår mening hos gesten (och dess objekt) för sändaren.
- c Då båda normalt är både sändare och mottagare vid vokala gester gäller det sagda för båda. Meningen skapas socialt och blir gemensam i själva sitt skapelseögonblick. För båda gäller alltså att Alter ger Ego strukturen i meningen (Mead 1969 kap. 11).

Meads socialpsykologi vilar på detta.

Motstånd och reflexion

Lundin (2004 och 2008) fokuserar begreppet ”motstånd”. Men hon skiljer t.ex. inte tydligt mellan motstånd från objektet och motstånd som utgörs av att den andre bryter automatiken i den sändande individens beteende. Jag behöver skärskåda denna skillnad. Meads argumentation förutsätter att individen stöter på motstånd, så att automatiken i en viss handlingskedja bryts. Detta är en tankegång som finns hos alla de pragmatiska filosoferna, liksom de nämnda utvecklingspsykologerna; Dewey (2005) trycker på motståndets betydelse för intellektuell utveckling men har ingen konkret detaljerad analys som Meads.

Ett triviale exempel som belyser det mest elementära stadiet i motståndsteorin: Jag går på en trottoar. Benen fungerar automatiskt och omedvetet. Plötsligt snubblar jag över en tegelsten. Strax vet jag vilken fot som träffade stenen, var stenen låg, hur mina steg löpte innan jag snubblade, etcetera. Jag kan kartlägga hela händelseförloppet, trots att jag inte blev varse det före snubblingen. Jag är intensivt medveten om händelsen – på grund av motståndet, avbrottet i automatiken. Och medvetande är kopplat direkt till situationen i dess helhet. Utan kontext, inget medvetande.

Lundin är stark i sin argumentation kring detta. Men motstånd leder inte per se till utveckling eller medvetande. Snubblingssekvensen visar ett reflexivt medvetande: jag rekapitulerar avsiktligt hela situationen, och jag drar nytta av den inför framtiden. En händelse reflekteras mot sin historia. Resultatet blir en kalkyl inför framtiden, som ska förhindra liknande händelser igen. Varifrån kommer reflexionen, framtidskalkylen? Till viss del från fotens stöt mot stenen men inte bara det.

Vissa forskare anser reflexionen vara specifik för människan (Gärdenfors 2000). Andra anser att andra primater är på god väg att utveckla en kalkylerings- och problemlösningsförmåga (Osvath 2008). Sett med meadska ögon är det viktiga inte om människor respektive djur kan kalkylera rationellt, med historia och framtid framför ögonen, utan hur förmågan uppkommer. Den uppkommer främst genom de villkor jag nämnt ovan.

Effektiv inlärning kan ske på icke medveten/reflekterande och icke diskursiv nivå, vilket visas genom t.ex. våra husdjurs flexibla inlärningsförmåga. Den visar både att inlärning kan ske effektivt och att den inte behöver ”avsättas” i reflektionsförmåga. Exempel på ”ofruktbart motstånd” utan mening ger hundar och hästar som ”fastnat” i ett beteendemönster av aggressivitet eller rädsla, och som lever dagligen med dessa mönster, tills deras ägare/tränare underkastar dem en kurs i betingning hos djurpsykologen. De visar sig då lägga bort de etablerade mönstren, men utan reflektion och problemlösningsförmåga. Dessa djurs intelligens är inte flexibel i förhållande till situationen, utan kräver ombetingning.

Reflektionsförmåga förutsätter medvetande, som förutsätter hantering av ”mening”, som förutsätter att Alter genom sin respons på Egos beteende gör Ego uppmärksam på detta efter att det skett. Ego kan ”come back on himself” (Mead [i Strauss 1977], sid. 25).

Detta uttryck riktar uppmärksamheten mot två förhållanden: först reflexionens

”halvcirkel”: beteendet reflekteras, genom den andres svar, tillbaka till sitt eget ursprung: Anna är gammal nog att just börja klättra upp på möbler. Hon klänger på sin barnstol: Mamma *kommenterar aktiviteten*: ”Jaså, Anna, kan du sätta dig på stolen själv nu! Mamma behöver inte hjälpa till!?” Annas uppmärksamhet riktas tillbaka till de tidigare faserna av hennes just genomförda beteende. Mamma avbryter henne genom att gå rakt in i Annas pågående beteende med stolen. Mammans språkhandling konstituerar ett viktigt exempel på Lundins ”motstånd”. Anna blir dis-traherad, dragen bort från sitt beteende med stolen, får di-stans till det, genom mammas respons.

Mamma *benämner* också Anna. Hon meddelar *vem* som har satt sig på stolen. ”Anna” har gjort det. Och hon har gjort det ”*själv*”. Detta är inga bagateller, det har avgörande betydelse för Annas framtida intellektuella utveckling. Det fanns varken en identifierbar ”Anna” eller ett ”själv”, i hennes egen varseblivning, innan Mamma gör henne uppmärksam på dessa fenomen, som formar en ”aktör” eller ett ”subjekt”. Från liknande händelser i den åldern i sin livshistoria kan Anna börja säga: ”Jag kan se mig (själv).” Dessförinnan kunde hon inte det.

Exemplet genomlyser Lundins huvudpoäng: motståndet. Inte heller det fysiska problemet i situationen är någon bagatell för Anna. Det är hennes allra första lyckade försök att äntra sin stol! Men den processen föreligger medvetet för Anna först sedan mamma har gjort henne uppmärksam på den. Ta ett annat exempel: Holger, 1,5 år, och pappa leker med en pedagogisk leksak. Vi ska placera figurer på rätt plats i hål i en platta med utsågade hål. Pappa visar hur man gör. Holger försöker. Det går inte bra i förstone. Pappa visar pedagogiskt igen. Holger utbrister ivrigt: ”Hollge sälv!”

Holger visar att han greppar och får ordning på en mycket komplex räcka av stimuli: föremål som kan passa i varandra, problem att lösa, två personer med olika förutsättningar. Det finns problemlösningsvilja, en lärare, beslutsamhet, m.m. Men framför allt annat finns det två fenomen: ett subjekt som utvecklar medvetenhet om sig själv som handlande subjekt gentemot ett objekt, och detta märkliga finns i direkt samband med ett annat subjekt, som är sysselsatt med samma objekt. Två individer responderar ungefär *samtidigt* mot *samma objekt*, mot varandra och med så *snarlika responser*, att de tvingar varandra till uppmärksamhet (Lundins ”motstånd”).

Denna ”trefaldighet” är en ”konjunktion” – ”samman-förening” som omsluter – vad? Inte bara *funktionen* hos mening/medvetande, utan dess *uppkomst ur interaktion*. Mening och medvetande är emergenta fenomen, inte permanenta. E-mergera betyder att dyka upp *ur en sammanblandning*. Minst två individer ”krockar” med varandra. Detta sker genom att situationen rymmer gester som påverkar sändare och mottagare på (nästan) samma sätt. Det sker (nästan) samtidigt, med (nästan) samma respons i relation till (nästan) samma objekt. Det är bara ”nästan” samma objekt, även om det är fysiskt samma, ty två individer kan inte varsebli objektet på exakt samma sätt exakt samtidigt från exakt samma plats.

Lundin tydliggör att Mead hävdar motståndets väsentliga betydelse för intelligensens utveckling. Men det viktigaste hos Mead som socialpsykolog är Alters ”avbrott” av subjektets aktivitet mot objektet som krystar fram förmågan att ”come back on himself”, varigenom mening, medvetande, reflektionsförmåga och så småningom

språkligt diskursivt förhållningssätt föds. (Det finns många steg i denna utveckling: från Annas första äntring av stolen, till en vuxens diskurs i t.ex. en vetenskaplig argumentation. Dessa steg måste av utrymmeskäl lämnas utanför.)

Min koppling baseras på två teser som Mead sällan sammanför, men som uppenbarligen hör samman: 1) Något specifikt för intelligensens evolution händer, när den situationen blir vanlig inom en art, att minst två individer agerar mot ett objekt på liknande vis och samtidigt med varandra, och därigenom också mot varandra, då de så s "kolliderar" eller "inkrärkar" på varandras beteendevir, och när detta sker på ett så differentierat sätt som människans vokala förmåga medger. 2) Mening hos ett objekt uppstår ur den respons som Alter ger mot min gest (mitt beteende mot ett objekt, som ju ibland är *Alters gest*, som jag responderar mot!)

I denna punkt 2) kan en sociolog förstås utläsa en konsekvens: Thomasteoremet. Formuleringen under 2) är egentligen inget annat än grunden för: "Om människor definierar en situation som verklig, så blir den verklig till sina konsekvenser." En sociolog ser stämplingsteorin som en enkel konsekvens av denna grundtes. En akademisk läsare kan gärna associera det nyss förda resonemanget till de känslor och den uppmärksamhet som väcks när någon i en vetenskaplig diskurs "knycker" ett argument från en kollega, eller motbevisar det, dvs. framställer det med omvänd bevisning. Exemplet är hämtat från en sfär som ligger ljusår från den elementära sociala responsivitet som Mead oftast rör sig kring, men fokuseringen på just häftigheten i uppmärksamhet och sensitivitet som uppmanas i sådana "slagsmål" illustrerar den typsituation jag tror Mead var ute efter i sin teori om den medvetna intelligensens uppkomst under evolutionen: de starka känslornas scenario och deras koppling till kroppen i dess dynamik och påtaglighet, som Engdahl och Olofsson förtjänstfullt har fokuserat.

De senaste exemplen pekar hän mot en särskild typ av meningsobjekt: självet. Med detta framträder de evolutionsteoretiskt enastående och märkliga fenomen, som Mead betecknar med de ofta vanställda begreppen "I" och "me". Diskussionen av dem överskrider utrymmet för mig; den analysen får lämnas till ett annat tillfälle.

Sammanfattningsvis innehåller systemet av Egos gest och Alters svar kroppslighet (Engdahl och Olofsson), emotioner (Engdahl) och motstånd (Lundin), men framför allt det jag själv vill framhålla, den specifika form av elementär socialitet, ur vilken medvetandet emergerar. Detta betyder att socialiteten i den meadska "trefaldiga" form jag har preciserat formar upplevelsen av kropp, känslor och de möten (motstånd) som människor är med om. Detta har som avgörande konsekvens att det blir omöjligt att förbigå socialpsykologin om det medvetna tänkandet vid studiet av människans psyke.

Referenser

- Aboulafia, M. (1991) *Philosophy, Social Theory, and the Thought of George Herbert Mead*. New York: State University of New York Press.
- Asplund, J. (1967) *Sociologiska teorier*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Asplund, J. (1969). ”Den symboliska interaktionismens värder relevans”. *Sociologisk forskning* 6 (1):1–26.
- Asplund, J. (1987 a) *Det sociala livets elementära former*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Asplund, J. (1987 b) *Om hälsningsceremonier, asocial pratsamhet och mikromakt*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Berg, L. (2007) *Gryning över Kalahari. Hur människan blev människa*. Stockholm: Ordfront.
- Berg, L-E. (1976) *Människans födelse; en socialpsykologisk diskussion kring G. H. Mead och J. Piaget*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Berg, L-E. (1992) *Den lekande människan; en socialpsykologisk analys av lekandets dynamik*. Lund: Studentlitteratur.
- Berg, L-E. (2001) Varifrån kommer då detta Jag? Jaget och Miget ur socialbehavioristisk synvinkel. *Utbildning och Demokrati: Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik* 10 (3):67–83.
- Berg, L-E. (2008) Aspects of Identification in Computer Gaming, *Human IT* 9.3 (2008): 37–61. <<http://www.hb.se/bhs/ith/3-9/leb.pdf>>
- Berg, L-E. m.fl. (1975) *Medvetandets sociologi*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Berg, M. (2008) *Självets garderobiär*. Lund: Lunds universitet.
- Carleheden, M. (2007) Subjektivitetens intersubjektiva förutsättningar. I Carleheden, M. & Lidskog, R. (red.) *Social interaktion – förutsättningar och former*. Malmö: Liber.
- Charon, J. (1979 [1992],) *Symbolic Interactionism; an Introduction, an Interpretation, an Integration*. New Jersey: Prentice Hall.
- Cook, G. (1993) *George Herbert Mead; the Making of a Social Pragmatist*. Chicago: University of Illinois Press.
- Cooley, Ch. H. (1967 [1902]) *Human Nature and the Social Order*. New York: Schocken Books.
- Damasio, A. (2000) *The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness*. New York: Harvest Books.
- Dewey, J. (2005 [1983]) *Människans natur och handlingsliv*. Göteborg: Daidalos.
- Dysthe, O. (2003) *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Einhorn, S (2005) *Konsten att vara snäll*. Stockholm: Forum.
- Engdahl, E. (2004) *A Theory of the Emotional Self: From the Standpoint of a NeoMeadian*. Örebro: Örebro Universitet.
- Engdahl, E. (2007) Om det sociala livets elementära former. En kritisk rekonstruktion av Johan Asplunds socialpsykologi. I Carleheden, M. & Lidskog, R. (red.)

- Social interaktion – förutsättningar och former.* Malmö: Liber.
- Eriksson, B. (2007) *Social interaktion – flöden – positioner – värden.* Malmö: Liber.
- Giddens, A. (1997) *Modernitet och självidentitet.* Göteborg: Daidalos.
- Gärdenfors, P. (2000): *Hur Homo blev sapiens: om tänkandets evolution.* Nora: Nya Doxa.
- Habermas, J. (1991) The Paradigm Shift in Mead. I Aboulafia, M. (ed.): *Philosophy, Social Theory and the Thought of George Herbert Mead.* New York: State University of New York Press.
- Habermas, J. (1995) *The Theory of Communicative Action.* Vol. one. Oxford: Polity Press.
- Heidegren, C.-G. (2009) *Erkännande.* Malmö: Liber.
- Jerlang, E. (red.) (1986) *Utvecklingspsykologiska teorier.* Arlöv: Berlings, Esselte Studium.
- Joas, H. (1997) *G. H. Mead: A Contemporary Re-examination of His Thought.* Cambridge: The MIT Press.
- Lewis, J. D. (1991) A Social Behaviorist Interpretation of the Median "I". I Aboulafia M. (ed.): *Philosophy, Social Theory and the Thought of George Herbert Mead.* New York: State University of New York Press.
- Lindblom, J. (2007). *Minding the Body; Interacting Socially through Embodied Action.* Diss. Linköping: Linköping University.
- Linton, R. (1936) *The study of Man.* New York: Appleton.
- Lundin, E. (2004) *Motstånd och kreativitet. George Herbert Meads bidrag till aktörstrukturdebatten.* Stockholm/Stehag: Symposion.
- Lundin, E. (2008) Motståndets betydelse, *Sociologisk Forskning* 45 (4):47–73.
- Mead, G. H. (1969 [1934]) *Mind, Self and Society.* Chicago: University of Chicago Press.
- Mead, G. H. (1972 [1938]) *The Philosophy of the Act.* Chicago: University of Chicago Press.
- Miller, D. (1973) *George Herbert Mead; Self, Language and the World.* Austin: University of Texas Press.
- Miller, N. & Dollard, J. (1945) (electronic resource 2000) *Social Learning and Imitation.* London: Kegan Paul.
- Olofsson, P.-O. (2008) "Självvet, rollerna och pågående koordinationer", *Sociologisk Forskning*, 45 (4):25–46.
- Osvath, M. & H. (2008) Chimpanzee and orangutan forethought: self-control and pre-experience in the face of future tool use, *Animal Cognition* DOI 10. 1007/s10071-008-0157-0. Springer Press.
- Persson, M (2007) *Mellan människor och ting: en interaktionistisk analys av samlandet.* Lund: Lunds universitet.
- Reck, A. (1981 [1964]) *George Herbert Mead: Selected Writings.* Chicago: University of Chicago Press.
- Reinholdsson, P. (1998) *Making Music Together.* Uppsala: Uppsala University Library.

- Rose, A. (1964) *Symbolic Interaction and Social Processes*. Chicago: University of Chicago Press.
- Shalin, D. (1991) G. H. Mead, Socialism and the progressive Agenda. I Aboulafia M. (ed.): *Philosophy, Social Theory and the Thought of George Herbert Mead*. New York: State University of New York Press.
- Shalin, D. (1993) Modernity, Postmodernism, and Pragmatic Inquiry: An Introduction. *Symbolic Interaction* 16 (4):303–332. USA: JAI Press inc.
- Strauss, A. (ed.) (1977 [1959]) *The Social Psychology of George Herbert Mead*. Chicago: University of Chicago Press.
- Stryker, S. (1996) "Symbolic Interactionism". I Hewstone & Manstead *Blackwells Encyclopedia of Social Psychology*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Trost, J. & Levin, I. (2004 [1996]) *Att förstå vardagen – med ett symbolisk interaktionistiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Vaage, S. (1995) *Handling og sosialitet: G.H. Mead om utdanning of sosialisering*. Oslo: Pedagogisk forskningsinstitutt, Universitetet i Oslo.
- Vygotsky, L. (1979) *Mind in Society*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- de Waahl (2001) *Tree of Origin. What Primate Behaviour Can Tell Us about Human Social Evolution*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Westlund, O. (2003) *S(t)imulating a Social Psychology – G. H. Mead and the Reality of the Social Object*. Uppsala: Uppsala University Library.
- von Wright, M. (2000) *Vad eller vem? En pedagogisk rekonstruktion av G. H. Meads teori om människans intersubjektivitet*. Göteborg: Daidalos.

Författarpresentation

Lars-Erik Berg är sociolog med lång verksamhet vid göteborgsinstitutionen. De senaste 10 åren har han ägnat åt programmet i socialpsykologi vid Högsolan i Skövde. G. H. Mead såsom grund för den symboliska interaktionismen är Bergs främsta intresse. Det har han empiriskt tillämpat på barn, lek, förskola, familj (i kris), ungdomar och datorspel och teoretiskt mot den meadska begreppsapparaten med medvetande och identitet i centrum.